

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

ПОНОМАРЬОВА ТЕТЯНА ІГОРІВНА

УДК 343.2

ЗВІЛЬНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ ВІД ПОКАРАННЯ ТА ЙОГО ВІДБУВАННЯ В
УКРАЇНІ ТА ПОЛЬЩІ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Донецькому юридичному інституті, Міністерство внутрішніх справ України

Науковий керівник кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник
Назимко Єгор Сергійович,
Донецький юридичний інститут,
начальник відділу організації наукової роботи

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, доцент
Бабенко Андрій Миколайович,
Одеський державний університет внутрішніх справ,
професор кафедри кримінального права та кримінології

кандидат юридичних наук, доцент
Вознюк Андрій Андрійович,
Національна академія внутрішніх справ,
завідувач наукової лабораторії з проблем досудового розслідування

Захист відбудеться «27» жовтня 2016 року о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 41.884.04 в Одеському державному університеті внутрішніх справ за адресою: 65014, м. Одеса, вул. Успенська, 1.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Одеського державного університету внутрішніх справ за адресою: 65000, м. Одеса, пров. Сабанський, 4.

Автореферат розісланий «26» вересня 2016 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О.М. Заєць

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Сьогодні для України одним із пріоритетних завдань є вступ до Європейської спільноти, що потребує від держави забезпечення дотримання певних вимог та стандартів країни-члена ЄС. Однією з них є забезпечення поваги до прав дитини та повного виконання завдань запровадження ювенальної юстиції (про що зазначено в Плані дій «Україна – Європейський Союз», «Європейська політика сусідства», схваленому Кабінетом Міністрів України 12.02.2005 р.). Запровадження системи «правосуддя для неповнолітніх» обумовлює внесення низки змін та доповнень до чинного законодавства, в тому числі й до Кримінального кодексу (далі – КК) України.

Розроблення зазначених змін та доповнень має здійснюватись на апробованій платформі як на законодавчому, так і на правозастосовному рівнях. Оскільки в Україні такої платформи на сьогоднішній день немає, доречним є звернення до досвіду тих країн, які вже виробили власні стандарти та правила законодавчого регулювання ювенальних кримінально-правових відносин. Однією з таких держав є Республіка Польща.

Важливість дослідження саме польського законодавства зумовлена низкою чинників, серед яких: стійка тенденція до розвитку ювенальної юстиції; існування дієвих на практиці норм та інститутів, які можуть бути запроваджені в Україні; наявність самостійного нормативно-правового акту, що регламентує порядок і умови звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування; досвід підготовки та запровадження ювенальних нормативно-правових актів.

Показовим є і те, що багато новел українського кримінального законодавства в частині звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування є схожими з польськими. В обох країнах відсутній поділ видів звільнення від покарання та його відбування на умовні та безумовні, відносна схожість примусових заходів виховного характеру. Однак, на сьогоднішній день, на відміну від українського, польське законодавство має сформований інститут судового куратора, омбудсмена з прав дитини, інститути медіації та відновлювального правосуддя, які в нашій країні знаходяться на стадії розвитку.

На сьогоднішній день в Україні та в Польщі спостерігається тенденція до зниження рівня злочинності неповнолітніх. В той же час, в період з 2008 по перше півріччя 2016 рр. звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування як в Україні, так і в Польщі застосовувалося судами в переважній кількості випадків. Так, в Україні у 2008 р. від покарання та його відбування звільнено 7219 неповнолітніх, у 2009 р. – 5911 неповнолітніх, у 2010 р. – 7704, у 2011 р. – 5684, у 2012 р. – 6391, у 2013 р. – 3884, у 2014 р. – 3358, у 2015 р. – 3170, станом на перше півріччя 2016 р. – 1251 неповнолітніх звільнено від покарання та його відбування. В Польщі у виправні заклади з відстрочкою покарання у 2008 р. направлено 536 неповнолітніх, у 2009 році – 499, у 2010 – 517, у 2011 – 432, у 2012 – 396, у 2013 – 302, у 2014 – 216, у 2015 році – 185 неповнолітніх осіб.

Варто зазначити, що значна кількість українських вчених здійснила певний науковий внесок в теорію кримінального права щодо особливостей кримінально відповідальності та покарання неповнолітніх. Питання звільнення неповнолітніх від кримінальної відповідальності та покарання досліджувалися такими вченими як

П.П. Андрушко, А.М. Бабенко, Ю.В. Баулін, А.С. Беніцький, П.С. Берзін, А.Б. Блага, І.Г. Богатирьов, В.І. Борисов, В.М. Бурдін, А.А. Вознюк, Т.О. Гончар, О.П. Горох, С.Ф. Денисов, Т.А. Денисова, О.М. Джужа, О.О. Дудоров, О.О. Житний, М.В. Карчевський, О.О. Книженко, В.В. Кондратішина, В.Я. Конопельський, М.Й. Коржанський, Н.М. Крестовська, В.М. Куц, Т.Є. Леоненко, О.М. Литвинов, П.С. Матишевський, М.І. Мельник, В.О. Меркулова, А.А. Музика, В.О. Навроцький, Є.С. Назимко, Л.М. Палюх, М.І. Панов, А.О. Пінаєв, Є.О. Письменський, Ю.А. Пономаренко, М.В. Романов, О.П. Рябчинська, С.В. Сахнюк, А.Х. Степанюк, Є.Л. Стрельцов, А.А. Стрижевська, В.О. Туляков, В.І. Тютюгін, В.В. Устименко, Є.В. Фесенко, П.Л. Фріс, М.І. Хавронюк, П.В. Хряпінський, С.В. Черкасов, С.Д. Шапченко, О.І. Шинальський, С.М. Школа, І.С. Яковець, Л.В. Яковлев, А.О. Яровий, С.С. Яценко та деякими іншими фахівцями. Проте, окремі важливі і практично значущі аспекти інституту звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування залишаються недостатньо дослідженими. На сьогоднішній день нагального вирішення потребують проблеми: чіткості та узгодженості понятійного апарату; доктринального та законодавчого визначення матеріальної та формальної підстав звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування; удосконалення положень щодо змісту, сутності та підстав застосування примусових заходів виховного характеру; формування інституту вихователя; особливостей застосування безумовних видів звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування в кримінальному праві України.

Зазначеними обставинами й обумовлено обрання теми дисертаційного дослідження та визначено її актуальність як для доктрини кримінального права, так і для практики застосування кримінального законодавства.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне узгоджено з положеннями: Концепції реформування кримінальної юстиції України, затвердженої Указом Президента України від 8 квітня 2008 року № 311/2008 (Розділ II), Закону України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки», від 11.07.2001 № 2623-III (п.1 ст. 3), Указу Президента України «Про концепцію розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні» від 24.05.2011 № 597/2011 (п. 2), Наказу МВС України від 16.03.2015 року № 275 «Про затвердження Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015-2019 років» (додаток 6, п. 6.18). Дисертаційне дослідження спрямоване на виконання заходів, передбачених Координаційним планом наукових досліджень з проблем кримінології на 2016 р., затвердженим на засіданні Координаційного бюро з проблем кримінології Національної академії правових наук України у березні 2016 р. (п.п. 4 та 7 розділу 12^д).

Тему дисертації затверджено Вченою радою Донецького юридичного інституту МВС України у червні 2014 р. (протокол № 15 від 25 червня 2014 р.), уточнено у січні 2015 р. (протокол № 5 від 28 січня 2015 р.) та зареєстровано відділенням кримінально-правових наук НАПрН України (п. 734, 2015 р.).

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційного дослідження полягає у вивченні особливостей звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування в Україні та Польщі, застосування кожного окремого виду звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування, підстав такого звільнення, а також розробленні

науково обґрунтованих пропозицій і рекомендацій щодо вдосконалення вітчизняного законодавства про кримінальну відповідальність неповнолітніх.

Поставлена мета зумовила необхідність розв'язання наступних *задач*:

- дослідити і обґрунтувати методологічні і теоретичні передумови здійснення порівняльного дослідження інституту звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування в Україні та Польщі;

- дослідити особливості історичного розвитку інституту звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування в Україні та Польщі;

- проаналізувати дослідження вітчизняних та польських вчених щодо інституту звільнення від покарання;

- проаналізувати основний понятійний апарат, який застосовується в кримінальному законодавстві України та Польщі стосовно звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування;

- визначити особливості застосування умовних та безумовних видів звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування в Україні та Польщі;

- проаналізувати матеріальні підстави звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування в Україні та Польщі;

- визначити формальні підстави звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування в Україні та Польщі;

- дослідити наслідки звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування в Україні та Польщі.

- визначити можливість запозичення позитивного досвіду Польщі в частині звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування та на цій основі сформулювати пропозиції для власного кримінального законодавства.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини у сфері застосування кримінально-правових заходів до неповнолітніх в Україні та Польщі.

Предметом дослідження є звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування у кримінальному праві України та Польщі.

Методи дослідження обрані, виходячи з поставлених у роботі мети і задач, з урахуванням об'єкта і предмета. Методологічну основу дослідження становлять положення теорії пізнання та загальної теорії кримінального права. Провідними методами дослідження є діалектичний та компаративний. За допомогою діалектичного методу визначено сутність і зміст звільнення від покарання та його відбування неповнолітніх (усі розділи). Компаративний метод надав можливість співставити загальні положення такого звільнення у двох країнах з метою встановлення схожих та відмінних рис законодавств європейських країн (розділи 2 та 3). За допомогою законів формальної логіки було визначено структурно-логічну схему дослідження та сформульоване авторське поняття «звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування».

При проведенні дослідження застосовувалися також й такі наукові методи як: логіко-історичний і історико-правовий, що дозволило проаналізувати соціальні та нормативні фактори обґрунтованості існування інституту звільнення від покарання неповнолітніх в кримінальному праві України та Польщі (підрозділ 1.2.); догматичний – при опрацюванні законодавчих і підзаконних нормативно-правових актів, що регулюють питання умов та порядку звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування (підрозділи 2.1, 2.2, 3.1, 3.2); системно-структурний і

функціональні методи, за допомогою яких досліджувались ознаки та особливості звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування (підрозділи 1.4, 3.1, 3.2); аналізу та синтезу, при формулюванні дефініцій основних понять, що пов'язані зі звільненням неповнолітніх від покарання як елементом ювенальної пенальної політики (розділи 1,2,3). Метод соціологічного опитування, було використано для з'ясування сучасного стану проблем звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування (було опитано 140 співробітників підрозділів кримінальної міліції у справах дітей та 150 слідчих відділів). Статистичний метод застосовувався для аналізу даних генеральної прокуратури України щодо стану злочинності неповнолітніх за 2013-2016 рік, судової статистики України в період з 2008 по перше півріччя 2016 року та даних Міністерства юстиції Польщі з 2008 по 2015 роки щодо стану злочинності та звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування. Застосування методу моделювання в комплексі із соціологічними методами (анкетування, вивчення обвинувальних вироків тощо) дало можливість систематизувати статистичну інформацію про стан розвитку інституту звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування, розробити на концептуальному, законодавчому й науковому рівні пропозиції та рекомендації щодо розвитку зазначеного інституту (підрозділ 2.1, 2.2).

Теоретичною основою дисертаційного дослідження є історичні правові пам'ятки, праці вчених, в яких висвітлюються як загальні питання кримінального права, так і теоретичні та практичні питання визначення певних понять та застосування до неповнолітніх звільнення від покарання та його відбування. При написанні дисертації поряд із літературою з кримінального права використано праці з історії держави та права, кримінально-виконавчого, конституційного та міжнародного права, кримінального процесу, кримінології й інших наук.

Нормативну базу дисертації складають, перш за все, Конституції України та Польщі як базові нормативно-правові документи, а також КК України та Польщі. Крім того, в дисертації використовуються і аналізуються положення, що містяться в указах Президента України, рішеннях Конституційного Суду України, постановах Верховної Ради України, нормативно-правових актах міністерств і відомств України та Польщі, Закону Польщі «Про процедуру розгляду справ неповнолітніх».

Емпірична база дослідження. Висновки і рекомендації автора ґрунтуються на результатах анкетування 140 співробітників підрозділів кримінальної міліції у справах дітей ГУМВС (УМВС) України у Донецькій, Харківській, Миколаївській та Полтавській областях, а також 150 слідчих відділів ГУМВС (УМВС) України у Донецькій, Харківській, Миколаївській та Полтавській областях та матеріалах аналізу судової практики (вивчено 150 вироків судів України, розміщених в Єдиному реєстрі судових рішень).

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є першим в теорії кримінального права України монографічним компаративістським дослідженням інституту звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування в Україні та Польщі.

В дослідженні сформульовано та обґрунтовано низку нових для науки кримінального права положень, які виносяться на захист, зокрема:

уперше:

– встановлено сучасний стан наукової розробленості проблеми звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування в кримінальному праві України та Польщі. Доведено, що за останні роки вченими зроблено значний крок у вивченні інституту кримінальної відповідальності неповнолітніх, однак деякі питання потребують подальшого дослідження. Такими питаннями є: застосування інституту давності виконання судового вироку щодо неповнолітніх; роль та місце безумовних видів звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування;

– визначено поняття та ознаки матеріальної та формальної підстави звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування в Україні та Польщі. Встановлено, що матеріальні та формальні підстави звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування в досліджуваних країнах є схожими. Різницею є лише те, що, на відміну від України, в Польщі, під час вирішення питання щодо можливості звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування, враховується не тільки посткримінальна поведінка, а і передкримінальна та кримінальна;

– розглянуто безумовні види звільнення, як перспективний напрямок розвитку ювенальної та пенальної політики України та Польщі. Встановлено, що на сьогоднішній день безумовні види звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування, як і в Україні, так і в Польщі активно застосовуються на практиці. Під час порівняння безумовних видів звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування, які застосовуються в Польщі та Україні, відмічено, що окремі безумовні примусові заходи, викладені в КК України потребують перегляду;

– запропоновано внесення системи змін та доповнень до п. 3 та п 4 ч. 2 ст. 105 Розділу XV «Особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх» Загальної частини та ст. ст. 166 та 167 КК України; до ч. ч. 1,2 ст. 18 Закону України від 23.06.2005 № 2713-IV «Про Державну кримінально-виконавчу службу України».

удосконалено:

– підходи до дослідження історичного досвіду звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування в Україні та Польщі. Встановлено, що в Польщі з початку ХХ століття спостерігається активний розвиток інституту кримінальної відповідальності неповнолітніх, що зумовлено активною та послідовною законотворчою роботою. В Україні, через нестабільну політичну ситуацію, яка спостерігалася упродовж першої половини ХХ століття, розвиток інституту звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування почався значно пізніше, – із прийняттям у 2001 році чинного КК, в якому кримінальній відповідальності та покаранню неповнолітніх присвячено окремий розділ;

– існуючі наукові позиції стосовно інституту звільнення від покарання неповнолітніх в кримінальному праві України та Польщі. Доведено, що окремі пропозиції вітчизняних вчених стосовно звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування є не повною мірою обґрунтованими. Підтримано позицію польських учених щодо актуальності інститутів пробації та відновлювального правосуддя під час звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування;

– аргументи щодо класифікації примусових заходів виховного характеру, які застосовуються під час звільнення від кримінальної відповідальності та від покарання, а також їх поділу на умовні та безумовні. Вказано, що окремі примусові заходи виховного характеру, які є дієвими під час звільнення неповнолітніх від

покарання є занадто репресивними під час звільнення останніх від кримінальної відповідальності. Доведено, що запропонована класифікація дозволить диференціювати примусові заходи виховного характеру в залежності від правових підстав, тяжкості злочину та наявності/відсутності рецидиву;

– аргументи щодо необхідності, із урахуванням досвіду Польщі, створити єдиний нормативно-правовий акт, в якому викласти положення, що стосуються кримінальної відповідальності неповнолітніх. Зазначений нормативно-правовий акт дозволить розширити сферу регламентації кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх, зокрема шляхом тлумачення відповідних дефініцій та вирішення проблеми класифікації видів звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування на умовні та безумовні.

дістало подальший розвиток:

– аргументи щодо недоцільності занедбання розвитку інституту судового вихователя в кримінальному праві України, серед яких наявність відповідного нормативно-правового акту, в якому детально викладено основні положення стосовно меж діяльності судового вихователя, яких достатньо для нормального функціонування інституту, дієвість інституту судового вихователя як в межах примусових заходів виховного характеру, так і як самостійного кримінально-правового інституту; досвід Польщі, в якій одним із основних заходів кримінально-правового впливу на неповнолітнього є кураторська служба – аналог українського судового вихователя;

Практичне значення одержаних результатів. Викладені в роботі положення можуть бути використані:

– *у науково-дослідній сфері* – для подальшого розв’язання проблемних питань функціонування інституту звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування (Акт впровадження результатів дисертаційного дослідження у наукову діяльність Донецького юридичного інституту МВС України від 10 червня 2015 року);

– *у законотворчій діяльності* – при розробці законодавчих і підзаконних нормативних актів (Лист Комітету з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності Верховної Ради України № 04-18/12-2810 від 27 жовтня 2015 року);

– *у правозастосовній діяльності* – для вдосконалення практики застосування до неповнолітніх осіб звільнення від покарання та його відбування і підвищення ефективності діяльності відповідних державних органів досудового розслідування та судового розгляду;

– *у навчальному процесі* – при підготовці відповідних розділів підручників і навчальних посібників, у викладанні студентам (курсантам) курсу Загальної частини кримінального права України (Акт впровадження результатів дисертації у навчальний процес Донецького юридичного інституту МВС України від 12 жовтня 2015 року).

Особистий внесок здобувача. Сформульовані у дисертації положення, узагальнення, висновки, рекомендації, пропозиції обґрунтовані дисертантом на підставі особистих досліджень у результаті опрацювання та аналізу наукових, нормативних, статистичних та емпіричних джерел.

У співавторстві було підготовлено монографію на тему: «Становлення та розвиток ювенальної пенальної політики Республіки Польща (кримінально-правове дослідження)», в якому дисертантом було проведено порівняльно-правовий аналіз основних положень, що стосуються покарання та звільнення від нього неповнолітніх в Республіці Польща та в Україні (35%).

Апробація результатів дисертації. Результати дослідження, викладені у дисертації, обговорювались на VII Міжнародній міжвузівській науково-практичній конференції «Молодь та злочинність» (м. Луганськ, 27-28 жовтня 2011 року), II Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасна наука – пенітенціарній практиці» (м. Київ, 4 грудня 2014 року), Інтернет-конференції «Сучасні проблеми реформування кримінальної юстиції в Україні» (м. Київ, 28 листопада 2014 року), «круглому столі» «Сучасні проблеми кримінально-правового забезпечення охорони особистих прав і свобод людини і громадянина» (м. Суми, 17-8 жовтня 2014 року), III Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми розслідування злочинів» (м. Київ, 1 липня 2014 року), IV Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми кримінального права та кримінології в світлі реформування кримінальної юстиції» (м. Харків, 22 травня 2015 року).

Основні положення дисертації обговорено на засіданнях кафедри кримінально-правових дисциплін та судових експертиз Донецького юридичного інституту МВС України.

Публікації. За темою дисертаційного дослідження опубліковано 13 наукових праць. Серед них: 1 монографія (у співавторстві); 5 статей у фахових виданнях, перелік яких затверджено МОН України; 1 стаття – у фаховому виданні іншої країни (Республіки Чехія). Також окремі положення дисертації було викладено у 6 тезах доповідей на міжнародних та всеукраїнських конференціях.

Структура і обсяг дисертації обумовлена поставленими метою та завданнями дослідження, його об'єктом та предметом, відповідає логіці наукового пошуку та композиційно складається зі вступу, трьох розділів, які об'єднують вісім підрозділів, висновків, додатків, списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 221 сторінку, обсяг основного тексту дисертації – 177 сторінок, 3 додатки складають 21 сторінку, список використаних джерел (208 найменувань) викладений на 23 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційного дослідження, визначено його зв'язок із науковими програмами та планами, мету і завдання, окреслено об'єкт, предмет, методи і структуру дослідження, сформульовано наукову новизну і практичне значення отриманих результатів, наведено відомості про їх апробацію, а також публікації, описано структуру та обсяг дисертації.

Розділ 1 «Становлення та розвиток інституту звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування в Україні та Польщі» складається із чотирьох підрозділів.

У підрозділі 1.1 «*Методика порівняльного дослідження інституту звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування в Україні та Польщі*» узагальнено, що метою порівняльного дослідження у кримінальному праві є вдосконалення

власного законодавства шляхом використання досвіду більш розвинутих держав, а тому кримінально-правовий аналіз національного законодавства має проводитися шляхом аналізу зарубіжного, через співставлення та накладення одного законодавства на інше. Методологія компаративістського дослідження потребує застосування принципів та категорій, завдяки яким є можливість побудувати логічну систему пізнання всесвітнього правового простору. На основі отриманих в ході дослідження висновків надано власне поняття методів порівняльного дослідження інституту звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування в Україні та Польщі.

Проведення порівняльного дослідження інституту звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування запропоновано здійснювати за усталеною для таких досліджень методикою, яка припускає послідовне виконання таких етапів: 1) діагностичне дослідження; 2) формулювання завдання; 3) побудова моделі; 4) проведення аналізу; 5) апробація результатів дослідження і вдосконалення моделі; 6) впровадження отриманих результатів. Наведено авторське поняття методики порівняльного дослідження інституту звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування в Україні та Польщі.

У підрозділі 1.2 *«Гене́за інституту звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування в Україні та в Республіці Польща»* проаналізовано положення українського та польського законодавства щодо кримінальної відповідальності неповнолітніх взагалі та звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування, зокрема.

Вказано, що Польща була однією з перших європейських країн, в якій у 1919 р. було створено суд для неповнолітніх. У 1930 р. при суді для неповнолітніх у Варшаві було утворено товариство під назвою «Спеціальний захист дітей». У 1932 р. в межах Товариства захисту ув'язнених та їхніх родин «Патронат» було утворено виховно-виправну установу під назвою «Будинок дівчат». У 1937 р. для потреб судочинства в справах неповнолітніх за сприяння кримінального департаменту міністерства юстиції створено нову установу під назвою «Центр психологічних досліджень». Значним кроком нового кримінального законодавства стала заборона застосовувати до неповнолітніх смертну кару. Наприкінці 1970-х років в Польщі було створено сімейні суди. У 1982 році прийнято окремий нормативно-правовий акт, присвячений питанням кримінальної відповідальності неповнолітніх Закон «Про процедуру розгляду справ неповнолітніх» («Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich»).

Зазначено, що, на відміну від Польщі, в якій інститут звільнення неповнолітніх розвивався безперервно та поетапно, в Україні стрімкий розвиток інституту звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування закінчився на початку ХХ ст. Загострена ситуація в країні, викликана революцією 1917 року, призвела до соціально-політичної дестабілізації, яка вплинула й на стан регулювання кримінально-правових відносин – тоталітарний режим правління призвів до переорієнтації норм кримінального законодавства із захисту прав та свобод людини та громадянина на суцільну репресію та захист інтересів «правлячої верхівки». В цей період кримінальна відповідальність неповнолітніх тільки посилювалася, що підтверджується заниженими віковими межами кримінальної відповідальності (12 років) та поверненням смертної кари, як одного з видів покарань для неповнолітніх.

Інститут звільнення останніх від покарання та його відбування зазнав подальшого розвитку лише у 60-х роках, що згодом призвело до появи у чинному КК 2001 року окремого підрозділу, присвяченого особливостям кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх

У підрозділі 1.3 «*Стан дослідження питань звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування в науці кримінального права*» піддано аналізу концептуальні засади функціонування інституту звільнення від покарання та його відбування неповнолітніх (зокрема, було розглянуто дисертаційні дослідження Н.М. Крестовської, О.В. Дашенко, А.О. Клевцова, О.О. Ямкової, Т.О. Гончар, В.М. Бурдіна, А.О. Ярового, О.О. Книженко). В межах дослідження розглянуто також наукові праці польських учених К. Мясковської-Дашкевич та К. Пешхави.

Доведено, що не дивлячись на те, що в Україні значна кількість вчених розглядають проблемні питання, які стосуються звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування, досі невирішеними залишаються такі питання: поділ примусових заходів виховного характеру на умовні та безумовні; застосування інституту давності виконання судового вироку у відношенні неповнолітніх; оцінка ефективності безумовних видів звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування як перспективного напрямку розвитку ювенальної та пенальної політики України та Польщі.

У підрозділі 1.4 «*Поняття звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування в Україні та Республіці Польща*» здійснено порівняння поняття звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування в Україні та Польщі. Зазначено, що поняття звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування у кримінальному законодавстві України є аналогічним поняттю, яке стосується осіб, що досягли віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність. Про це свідчать положення КК України та положення, викладені в Постанові Пленуму Верховного Суду України від 16.04.2004 № 5 «Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини неповнолітніх».

Вказано, що в кримінальному законодавстві республіки Польща та інших нормативно-правових актах країни, які стосуються окремих питань кримінальної відповідальності взагалі та кримінальної відповідальності неповнолітніх, зокрема, не надається прямого визначення звільнення від покарання та його відбування. В Польщі під поняттям «звільнення від покарання» розуміється звільнення особи, яка своєю посткримінальною поведінкою (примирення з потерпілим, усунення шкоди, спричиненої злочином), сумлінним ставленням до праці (особливо коли роль винного у скоєнні злочину була другорядною, а передана ним інформація сприяла запобіганню вчинення іншого злочину) довела своє виправлення, а також за умови, якщо особа, яка звинувачується у вчиненні ненавмисного злочину або її найближчий родич зазнали серйозну шкоду у зв'язку із вчиненим злочином, від необхідності нести покарання у повному обсязі, який передбачений санкцією відповідної норми.

Відмічено, що польське тлумачення звільнення від покарання та його відбування є більш вузьким ніж українське, оскільки в законодавстві Польщі надаються приклади позитивної посткримінальної поведінки. Запропоновано авторське поняття звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування.

Розділ 2 «Підстави звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування в Україні та республіці Польща» складається із двох підрозділів.

У підрозділі 2.1 «Матеріальна підстава звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування в Україні та Республіці Польща» розглянуто матеріальні підстави умовно-дострокового звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування в Україні та Польщі. Зазначено, що в українському кримінальному законодавстві матеріальною підставою для умовно-дострокового звільнення неповнолітніх від відбування покарання є їх виправлення (втрата суспільної небезпечності). В Польщі для умовно-дострокового звільнення від відбування покарання неповнолітніх, відповідно до Закону «Про процедуру розгляду справ неповнолітніх» матеріальною підставою є прогрес в освіті, який дозволяє зробити висновок, що після виходу з виправного закладу неповнолітній буде дотримуватися закону та правил соціального існування. Відповідно до кримінального законодавства Польщі, суд може умовно звільнити засудженого до покарання позбавленням волі від відбуття частини покарання, що залишилася лише тоді, коли його особа, особисті якості та умови життя, спосіб життя до вчинення злочину, обставини його вчинення, а також поведінка після вчинення злочину та в період відбування покарання дають підставу вважати, що засуджений після звільнення буде дотримуватися правопорядку, особливо не вчинить нового злочину.

Під час аналізу матеріальних підстав звільнення неповнолітніх від покарання з випробуванням встановлено, що пряма вказівка на матеріальну підставу в обох законодавствах відсутня. Відмічено, що, вірогідно, як і під час умовно-дострокового звільнення неповнолітнього від покарання, суд враховує втрату особою суспільної небезпечності. Зазначено, що вказані в нормі кримінального законодавства України такі складові як тяжкість злочину, особа винного та інші обставини справи не завжди в сукупності можуть вважатися втратою суспільної небезпечності, що доведено прикладами із судової практики України.

На підставі дослідження українського кримінального законодавства та судової практики встановлено, що матеріальною підставою звільнення неповнолітніх від покарання із застосуванням примусових заходів виховного характеру є щире розкаяння та подальша бездоганна поведінка, яка на момент постановлення вироку свідчатиме про те, що неповнолітній не потребує застосування покарання. Республіка Польща має схожі із українськими законодавчі положення щодо визначення матеріальної підстави звільнення неповнолітнього від покарання із застосуванням примусових заходів виховного характеру. Так, в Законі «Про процедуру розгляду справ неповнолітніх» зазначено, що в роботі з неповнолітніми необхідно враховувати їх особисті характеристики: вік, стан здоров'я, ступінь розумового та фізичного розвитку, риси характеру та поведінки, а також причини та умови деморалізації, характер оточуючого середовища та умови освіти.

У підрозділі 2.2 «Формальна підстава звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування в Україні та Республіці Польща» розглянуто формальні підстави умовно-дострокового звільнення неповнолітніх від відбування покарання в Україні та Польщі. Узагальнено, що в Україні формальною підставою такого звільнення є вимога до засудженого відбутися певну частину покарання. Польське законодавство має схожі положення. В Законі «Про процедуру розгляду прав неповнолітніх» зазначено, що умовне звільнення неповнолітнього з виправного закладу може бути

здійснено не раніше ніж через шість місяців після розміщення неповнолітнього в такому закладі. Такий же термін передбачений в КК Польщі, в якому зазначено, що засуджений може бути умовно звільнений від покарання після відбуття ним половини строку покарання, однак не раніше, ніж через 6 місяців, а також викладені строки умовно-дострокового звільнення у відповідності із тяжкістю вчиненого злочину.

Під час розгляду формальної підстави звільнення неповнолітнього від покарання з випробуванням в Україні, підсумовано, що формальною підставою такого звільнення є невчинення неповнолітнім протягом іспитового строку нового злочину. В Польщі аналогом звільнення неповнолітнього з випробуванням є умовне припинення кримінального переслідування, формальна підстава якого є аналогічною українській.

Встановлено, що формальною підставою звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування із застосуванням примусових заходів виховного характеру в Україні та Польщі є вчинення злочину певної тяжкості. Під час звільнення у зв'язку із закінченням строків давності формальною підставою є сплив певних строків, передбачених законодавством, після яких особа втрачає суспільну небезпечність.

Розділ 3 «Класифікація та правові наслідки звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування в Україні та республіці Польща» складається із двох підрозділів.

Підрозділ 3.1 «Класифікація звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування в Україні та республіці Польща» присвячено розгляду умовних та безумовних видів звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування в Україні та Польщі.

Вказано, що в кримінально-правовій практиці існують проблеми під час звільнення неповнолітніх від покарання з випробуванням, оскільки деякі положення ч. 4 ст. 104 є ідентичними із п. 3 ч.2 ст. 105 КК України. Доведено, що в Україні проблемним є питання можливості покладення обов'язку відшкодування часткової шкоди, яку було спричинено злочином неповнолітнього, на його батьків. Вказано, що подібна проблема вдало вирішена в Польщі. В Законі «Про процедуру розгляду справ неповнолітніх» встановлено право суду вимагати батьків чи опікунів неповнолітнього в цілому або частково відшкодувати шкоду, завдану неповнолітнім.

Під час дослідження звільнення неповнолітнього від покарання із передачею його під нагляд батьків чи осіб, які їх замінюють, чи під нагляд педагогічного або трудового колективу за його згодою, а також окремих громадян на їх прохання, встановлено, що законодавець чітко не визначає на які органи покладається контроль за виконанням визначеного примусового заходу виховного характеру та вказано, що зазначена проблема вдало вирішена в Польщі. В Законі «Про процедуру розгляду справ неповнолітніх» зазначено, що сімейний суд може звернутися в компетентні державні заклади чи соціальні служби місцевого самоуправління для покращення освітніх умов для неповнолітнього. У випадку, якщо батьки чи опікуни неповнолітнього ухилятимуться від виконання обов'язків, покладених на них, суд у сімейних справах може накладати штраф.

В ході вивчення звільнення від покарання з направленням неповнолітнього до спеціальної навчально-виховної установи для дітей і підлітків, з'ясовано, що в Україні існує перелік навчально-виховних закладів, до яких може бути направлено звільненого від покарання неповнолітнього, який викладено в Законі України від 24.01.1995 № 20/95-ВР «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей». Вказано, що умови тримання в цих закладах та їх режимність роблять їх схожими із установами закритого типу для відбування покарання у вигляді позбавлення волі, що і дає підставу думати про існування нормативної фікції, підміни понять, наприклад, виховної колонії на навчально-виховний заклад. В Польщі, на відміну від України, відсутнє таке поняття як «колонія для неповнолітнього», замість останньої існують виховні та виправні центри. Також, в окремих випадках суд може винести рішення про розміщення підлітка в прийомній родині, у відповідному виховному закладі чи у школьно-виховному центрі.

У підрозділі 3.2 «Правові наслідки звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування в Україні та Республіці Польща» відмічено, що правові наслідки звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування в Україні та Польщі можна поділити на сприятливі та несприятливі.

Під час дослідження правових наслідків звільнення неповнолітнього від покарання та його відбування в Україні та Польщі, визначено, що в обох країнах сприятливим наслідком є звільнення судом від призначеного покарання, несприятливим – направлення для відбування призначеного покарання.

Окрему увагу приділено інституту судимості неповнолітніх в кримінальному праві України. Доведено, що інститут судимості неповнолітніх є рудиментом, який в умовах сучасної розбудови кримінального законодавства не тільки втратив свій сенс, а й став причиною небезпідставного виникнення сумніву з приводу дотримання принципу «non bis in idem» в кримінальному законодавстві. Цей принцип частково порушений, адже особа, яка вчинила злочин (з будь-якою формою вини), несе за нього часткову відповідальність й у разі вчинення нового злочину до погашення судимості, що означає, що за одне й те саме діяння неповнолітній «de facto» карається двічі.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено вирішення наукового завдання, що полягає у визначенні зумовленості звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування в Україні та республіці Польща, дослідженні кожного окремого виду, підстав звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування, а також розроблення науково обґрунтованих пропозицій і рекомендацій із вдосконалення законодавства про кримінальну відповідальність неповнолітніх.

1. Визначено, що компаративне кримінально-правове вивчення інституту звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування в Україні та Польщі відповідає загальній методиці, яка застосовується для таких досліджень. Завдання порівняльного дослідження звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування полягає у сприянні пізнання позитивного досвіду зарубіжного законодавства з метою його використання для вітчизняної нормативно-правової бази при максимальному збереженні позитивних рис останньої. Запропоновано

визначення методики порівняльного аналізу інституту звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування в Україні та Польщі, якою є алгоритм застосування сукупності методів та прийомів дослідження історичного та сучасного доктринального та нормативно-правового забезпечення функціонування інституту звільнення від покарання неповнолітніх, результати якого апробовані та достатні для їх впровадження в нормотворчу, правозастосовну, освітню та науково-дослідну діяльність.

2. Польща є однією з перших країн, в якій було створено ювенальні суди. В ході дослідження історичного розвитку інституту звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування в Польщі, встановлено, що на необхідність враховувати в кодифікаційних працях проблему кримінальної відповідальності неповнолітніх згадувалося ще у 1919 році. Вже у 1920 році кримінальний відділ Кодифікаційної комісії Польщі зайнявся опрацюванням цього питання, що призвело до появи у 1982 році окремого нормативно-правового акту, присвяченого питанням кримінальної відповідальності неповнолітніх.

В Україні стрімкий розвиток інституту звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування почався наприкінці ХХ століття. В результаті наполегливої законотворчої роботи, у 1998 році, в проекті Кримінального кодексу України № 1029 було передбачено окремий підрозділ (Розділ XVI Загальної частини), в якому викладалися особливості інституту кримінальної відповідальності неповнолітніх. У 2001 році, із прийняттям КК, вперше в історії держави з'явився окремий розділ Загальної частини (Розділ XV), присвячений особливостям кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх

3. В дослідженнях українських вчених здебільшого розглядаються загальні засади звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування. Увага акцентується на охороні дитинства та захисті прав дітей. Вітчизняними вченими зроблена спроба удосконалити власне кримінальне законодавства шляхом зменшення кількості репресивних заходів, що застосовуються до неповнолітніх та модернізації некарального кримінально-правового впливу. Дослідження польських вчених здебільшого спрямовані на пошук шляхів вдосконалення інституту пробації як альтернативи позбавленню волі та інституту судового куратора.

Вивчення наукових статей польських вчених та проведений порівняльний аналіз актуальності дослідження інституту кримінальної відповідальності неповнолітніх в Україні та Польщі, надали можливість узагальнити, що українські вчені мають більше наукових розробок в цій царині, ніж польські.

4. В українському законодавстві поняття звільнення неповнолітнього від покарання та його відбування є аналогічним поняттю, яке стосується осіб, що досягли віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність. В Польщі, не надається прямого визначення звільнення від покарання, однак виходячи з окремих норм Кримінального кодексу республіки зроблено узагальнюючий висновок, що під звільненням неповнолітнього від покарання необхідно розуміти звільнення особи, яка своєю посткримінальною поведінкою, сумлінним ставленням до праці (особливо коли роль винного у скоєнні злочину була другорядною, а передана ним інформація сприяла запобіганню вчинення іншого злочину) довела своє виправлення, а також за умови, якщо особа, яка звинувачується у вчиненні ненавмисного злочину або її найближчий родич зазнали серйозну шкоду у зв'язку із вчиненим злочином, від

необхідності нести покарання у повному обсязі, який передбачений санкцією відповідної норми.

Запропоновано власне поняття звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування під яким пропонується розуміти засіб ювенального кримінально-правового впливу, суть якого полягає у наданні державою неповнолітньому, який вчинив злочин та якого обвинувальним вироком було визнано винним у вчиненні злочину, можливості виправитися без застосування до нього покарання.

5. Матеріальною підставою звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування в Україні та Польщі є втрата неповнолітнім суспільної небезпечності, котра полягає у позитивній посткримінальній поведінці та сумлінному ставленні до праці. На відміну від українського законодавства, в польському важливу роль грає не тільки поведінка під час відбування покарання, а й загальні відомості про особу та обставини вчиненого нею суспільно небезпечного діяння. Отже, якщо в українському кримінальному законодавстві матеріальною підставою звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування є виправлення засудженого, то в польському, як це можна зрозуміти, виходячи з норм КК Польщі, матеріальна підстава звільнення включає в себе: інформацію про особу злочинця (його передкримінальну та кримінальну поведінку) та про втрату суспільної небезпечності (посткримінальну поведінку).

6. Формальною підставою звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування в Україні та Польщі є сукупність вимог (вік, відбуття певної частини покарання тощо), закріплених кримінальним законодавством, необхідних для такого звільнення. Формальні підстави звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування в Україні та Польщі є аналогічними.

7. В кримінальному законодавстві досліджуваних країн відсутній поділ на умовні та безумовні види звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування. Доведено можливість передбачити у кримінальному законодавстві застосування окремих примусових заходів виховного характеру у якості додаткових умов під час звільнення з випробуванням, а вимогу публічно вибачитися перед потерпілим віднести до примусових заходів виховного характеру. Вказано на необхідність переглянути зміст «Положення про судових вихователів». За умови вдосконалення зазначеного інституту, КК України може бути доповнений самостійною нормою 105¹, в якій буде зазначено, що неповнолітній може бути звільнений від покарання із призначенням йому судового вихователя, який на визначених підставах та умовах сприятиме його виправленню та ресоціалізації.

8. В межах звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування в Україні та Польщі правові наслідки можна поділити на сприятливі та несприятливі. Зазначено, що сприятливі наслідки такого звільнення в обох країнах є ідентичними. Встановлено відсутність узгодженості між нормами КК України та Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо направлення неповнолітнього, звільненого від відбування покарання з випробуванням, для відбування покарання, у зв'язку із систематичним вчиненням ним правопорушень, що потягли за собою адміністративні стягнення. Вказано на недоцільність встановлення факту вчинення нового злочину єдиним несприятливим наслідком умовно-дострокового звільнення неповнолітнього від відбування покарання в КК України. Зазначено, що в Законі Польщі «Про процедуру розгляду справ неповнолітніх» вказана проблема вдало

вирішена, шляхом визначення підставами для скасування умовно-дострокового звільнення неповнолітнього його подальшу деморалізацію та невиконання покладених обов'язків. На основі позитивного досвіду Польщі, запропоновано встановити можливість покласти на неповнолітнього, умовно-достроково звільненого від відбування покарання, обов'язок брати участь у спеціальних реабілітаційних та виховних курсах, встановлювати контроль за відвідуванням неповнолітніми навчальних закладів, способом проведення вільного часу та оточуючим середовищем. Окрему увагу приділено інституту судимості. Відмічено, що виходячи з норм кримінального законодавства України, судимість виступає додатковим каральним чинником. Обґрунтовано, що інститут судимості частково порушує принципи співрозмірності та економії репресії, оскільки після сумлінного відбуття справедливого покарання за вчинений злочин, неповнолітній вимушений впродовж встановленого строку відчувати на собі кримінально-правовий вплив у вигляді обмежень, які виникають внаслідок існування стану судимості.

9. Розкрито зміст основних правових понять та внесено пропозиції з вдосконалення регулятивного законодавства у сфері звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування, а саме:

- п. 4 ч. 2 ст. 105 КК викласти в наступній редакції: 4) *покладення на неповнолітнього, який досяг п'ятнадцятирічного віку і має майно, кошти або заробіток, обов'язку відшкодування заподіяних майнових збитків, за умови, що такого майна (коштів або заробітку) достатньо для відшкодування шкоди у повному обсязі. У випадку, якщо неповнолітній не має майна (коштів або заробітку) достатніх для відшкодування шкоди у повному обсязі, обов'язок часткового або повного відшкодування можуть бути покладені на його батьків (або осіб що їх замінюють) за умови, що їх спосіб життя, а також халатне ставлення до виховання дитини призвели до вчинення злочину.*

- п. 3 ч. 2 ст. 105 КК України викласти наступним чином: ... 2. *У цьому разі суд застосовує до неповнолітнього такі примусові заходи виховного характеру: ... 3) передача неповнолітнього під нагляд батьків чи осіб, які їх замінюють, чи під нагляд педагогічного або трудового колективу за його згодою, а також громадського вихователя.*

- ч. 4 ст. 105 КК України викласти наступним чином: *Суд може також визнати за необхідне призначити неповнолітньому судового вихователя в порядку, передбаченому законом.*

- ст. 166 КК України викласти наступним чином: *«Злісне невиконання батьками, особами на яких у встановленому законом порядку покладено обов'язок здійснювати нагляд за неповнолітнім, в тому числі звільненим від покарання, або опікунами (піклувальниками) встановлених законом обов'язку по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлено опіку (піклування) або нагляд, що спричинило тяжкі наслідки, - карається...*

- ст. 167 КК України викласти наступним чином: *«Використання опіки (піклування), а також статусу особи, на яку у встановленому законом порядку покладено обов'язок здійснювати нагляд за неповнолітнім, в тому числі звільненим від покарання, з корисливою метою на шкоду підопічному (зайняття житлової площі, використання майна тощо) – карається...*

- ст. 104¹ Звільнення від відбування покарання у зв'язку зі втратою суспільної небезпечності, викласти наступним чином: *Особу, яка вперше вчинила тяжкий чи особливо тяжкий злочин може бути звільнено від подальшого відбування покарання, якщо вона своєю бездоганною поведінкою та сумлінним ставленням до праці під час відбування призначеного їй покарання довела своє виправлення.*

- ч. 1 ст. 18 Закону України від 23.06.2005 № 2713-IV «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» доповнити перелік обов'язків посадових і службових осіб органів і установ виконання покарань, слідчих ізоляторів *обов'язками проводити перевірку осіб, яким доручено здійснювати нагляд за неповнолітніми, звільненими від покарання та регулярно (раз в місяць) відвідувати неповнолітнього, звільненого від покарання за місцем мешкання;*

- ч. 2 ст. 18 Закону України від 23.06.2005 № 2713-IV «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» доповнити права посадових і службових осіб органів і установ виконання покарань, слідчих ізоляторів *правом замінити особу, якій доручено здійснювати нагляд у випадках жорстокого поводження з підлітком, аморального способу життя, втягнення неповнолітнього у злочинну діяльність, зловживання своїми правами, набутими внаслідок здійснення нагляду за підлітком та ін.*

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Литвинов О.М. Становлення та розвиток ювенальної пенальної політики Республіки Польща (кримінально-правове дослідження) / О.М. Литвинов, Є.С. Назимко, Т.І. Пономарьова. – Київ: Дакор, 2015. – 128 с.

2. Ponomariova T. The international-legal standards on the questions of application of absolute forms of relief of minors from the punishment and its serving / Tetiana Ponomariova. // Evropský politický a právní diskurz. – 2015. – №2.1. – С. 60–67.

3. Пономарьова Т.І. Звільнення неповнолітнього від покарання з передачею під нагляд / Тетяна Ігорівна Пономарьова // Підприємництво, господарство і право. – 2015. – №10. – С. 48–53.

4. Пономарьова Т.І. Інститут омбудсмена з прав дитини в Польщі та Україні - один із кроків до гуманізації ювенальної пенальної політики / Тетяна Ігорівна Пономарьова. // Право і суспільство. – 2015. – №3. – С. 76–82.

5. Пономарьова Т.І. Кримінально-правова характеристика основних положень закону «Про процедуру розгляду справ неповнолітніх» Республіки Польща / Тетяна Ігорівна Пономарьова // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2015. – №33. – С. 124–127.

6. Пономарьова Т.І. Застосування примусових заходів виховного характеру до неповнолітніх: проблемні питання та шляхи їх вирішення / Тетяна Ігорівна Пономарьова // Вісник Кримінологічної асоціації України: збірник наукових праць. – 2014. – №7. – С. 195–203.

7. Пономарьова Т.І. Дія принципу «NON BIS IN IDEM» у межах інституту судимості неповнолітніх / Тетяна Ігорівна Пономарьова // Право і суспільство. – 2015. – №6. – С. 195–200.

8. Пономарьова Т.І. Звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування в Україні та Швейцарії: порівняльний аспект / Т. І. Пономарьова // Сучасні проблеми

кримінально-правового забезпечення охорони особистих прав і свобод людини і громадянина. – Харків: Золота миля, 2014. – С. 125–129.

9. Пономарьова Т.І. Компенсація за вину як передумова звільнення неповнолітнього від покарання у зв'язку зі спливом строків давності обвинувального вироку / Т. І. Пономарьова // Сучасні проблеми реформування кримінальної юстиції в Україні: збірник матеріалів Інтернет-конференції. – Київ: Національна академія прокуратури України, 2014. – С. 32–34.

10. Пономарьова Т.І. Служба кураторів у республіці Польща: перший крок на шляху до гуманізації кримінального законодавства / Т. І. Пономарьова // Сучасна наука – пенітенціарній практиці. – Київ: Ін-т крим.-викон. служби; Київський регіональний центр НАПрН України, 2014. – С. 137–140.

11. Пономарьова Т.І. Звільнення від покарання із направленням неповнолітнього до спеціальної навчально-виховної установи для дітей і підлітків / Тетяна Ігорівна Пономарьова // Актуальні проблеми кримінального права та кримінології у світлі реформування кримінальної юстиції: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції 22 травня 2015 року. – Харківський національний ун-т внутрішніх справ: ХНУВС, 2015. – С. 68–70.

12. Пономарьова Т. І. Міжнародне законодавство з питань звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування: сучасний стан та перспективи розвитку / Тетяна Ігорівна Пономарьова // Актуальні проблеми розслідування злочинів Збірник тез доповідей III Всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ, 1 липня 2014 року). – Київ: КНАВС, 2014. – С. 277–279.

13. Пономарёва Т.И. Профилактика общественно опасного поведения малолетних / Татьяна Игоревна Пономарёва // Молодь та злочинність: кримінологічні дослідження. – Луганськ: Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2014. – №7. – С. 320–330.

АНОТАЦІЯ

Пономарьова Т.І. Звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування в Україні та Польщі: порівняльний аналіз. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. – Одеський державний університет внутрішніх справ. – Одеса, 2016.

У дисертації досліджуються основні аспекти звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування в Україні та Польщі. Вивчається історія інституту звільнення від покарання та його відбування в зазначених країнах, досліджуються поняття та підстави такого звільнення; аналізуються умовні та безумовні види звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування в Україні та Польщі, а також правові наслідки такого звільнення.

Доводиться, що чинна редакція окремих положень, викладених в статтях 104-107 КК України не повністю відповідає сучасним уявленням стосовно правової регламентації звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування та потребують нагального перегляду, в контексті чого досвід Польщі є вельми цінним. Вказується на необхідність створення окремого нормативно-правового акту щодо

порядку призначення неповнолітнім покарання та звільнення від нього.

На підставі проведеного дослідження сформульовано ряд теоретичних висновків та висловлено пропозиції щодо удосконалення інституту звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування.

Ключові слова: неповнолітній, звільнення від покарання та його відбування, умовні та безумовні види звільнення, підстави та наслідки звільнення від покарання, Україна, Польща.

АННОТАЦІЯ

Пономарёва Т.И. Освобождение несовершеннолетних от наказания и его отбывания в Украине и Польше: сравнительный анализ. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. – Одесский государственный университет внутренних дел. – Одесса, 2016.

В диссертации исследуются особенности освобождения несовершеннолетних от наказания и его отбывания в Украине и Польше.

Изучается исторический и зарубежный (Республика Польша), а также международный опыт правового регулирования освобождения от наказания несовершеннолетних. Исследуются основные аспекты освобождения несовершеннолетних от наказания и его отбывания в Украине и Польше. Изучается история института освобождения от наказания и его отбывания в Украине и Польше, исследуется понятие такого освобождения; анализируются условные и безусловные виды освобождения несовершеннолетних от наказания и его отбывания в Украине и Польше, а также правовые последствия такого освобождения.

В диссертации уделяется внимание исследованию теоретических и практических проблем связанных с освобождением несовершеннолетних от наказания.

Доказывается, что действующая редакция отдельных положений, изложенных в статьях 104-107 УК Украины, не полностью соответствует современным представлениям относительно правовой регламентации освобождения несовершеннолетних от наказания и его отбывания и требуют неотложного пересмотра, в контексте чего опыт Польши является весьма ценным. Указывается на необходимость создания отдельного нормативно-правового акта, касающегося порядка назначения несовершеннолетним наказания и освобождения от него.

Отдельное внимание уделяется вопросу определения материального и формального основания освобождения несовершеннолетних от наказания и его отбывания.

На основании проведенного исследования сформулирован ряд теоретических выводов и высказаны предложения по совершенствованию института освобождения несовершеннолетних от наказания и его отбывания. Предлагается изменить юридическую конструкцию статьи 105 УК Украины в части освобождения несовершеннолетних от наказания с применением принудительных мер воспитательного характера в виде передачи несовершеннолетнего под присмотр родителей или лиц, которые их заменяют, или под присмотр педагогического или

трудового коллектива с их согласия, а также отдельных граждан по их просьбе; наложения на несовершеннолетнего, который достигнул пятнадцатилетнего возраста и имеет имущество, средства или заработок, обязательства возместить нанесенный материальный ущерб, а также в части назначения несовершеннолетнему воспитателя. Также вносятся предложения по изменению редакций статей 166, 167 УК Украины. В работе также предложены другие обобщения и выводы.

Ключевые слова: несовершеннолетний, освобождение от наказания и его отбывания, условные и безусловные виды освобождения, основания и последствия освобождения от наказания, Украина, Польша.

SUMMARY

Ponomariova T.I. The release of minors from punishment and its serving in Ukraine and Poland: comparative analysis. – Manuscript.

The dissertation obtaining a candidate's degree in jurisprudence in speciality 12.00.08 – Criminal Law and Criminology; Criminal and Executive law. – Odessa State University of Interior. – Odessa, 2016.

In the dissertation the main aspects of the release of minors from punishment and its serving in Ukraine are researched. The history of the institute of the release of minors from punishment and its serving in these countries, concept and foundation of this release are studied; the conditional and unconditional release from punishment and its serving in Ukraine and Poland and legal consequences of such release are analyzed.

It is proved that, the current version of certain provisions mentioned down in articles 104-107 of the Criminal Code of Ukraine does not fully correspond to modern views on the legal regulation of the release of minors from punishment and its serving and it needs immediate revision in the context of which Poland experience is very valuable. The author points out the necessity of creating a separate legal act concerning the order of appointment and dismissal of the punishment for minors.

Based on the study a number of theoretical conclusions and suggested proposals to improve juvenile institution exemption from punishment and its serving are made.

Key words: minors, exemption from punishment and its execution, conditional and unconditional release types, reasons and consequences of impunity, Ukraine, Poland.